

УДК 341.233.11(477)

Л. В. Катроша, Національний банк України, м. Київ

ВИДИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

У статті розглянуто основні класифікаційні ознаки державного фінансового контролю, зокрема виділено ознаки за часом проведення, характером взаємовідносин суб'єкта та об'єкта, характером компетенції, частотою, періодичністю проведення, гілками державної влади, галуззю проведення, інформаційним забезпеченням, методами.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, види державного фінансового контролю, ревізія, аудит, зовнішній та внутрішній державний фінансовий контроль.

Постановка проблеми. Насамперед слід відмітити, що в нових умовах економічного розвитку та зростання ролі державного фінансового контролю, як специфічного інституту, класифікація державного фінансового контролю (далі – ДФК) становить значний інтерес, бо надає можливість осмислити і розкрити таке багатоаспектне поняття, як “державний фінансовий контроль”, поглибити його сутність, що дозволить вдосконалити діяльність контролюючих суб'єктів, їх взаємодію, сприятиме координації і розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Висвітленням питання, пов'язаного із виділенням класифікаційних ознак державного фінансового контролю, детально займалися як вітчизняні, так і російські вчені, зокрема А. Г. Грязнова [2], І. К. Дрозд [3], В. С. Єфімов [4], Я. І. Лин [5], В. П. Нагребельний [7], О. П. Орлюк [8], О. О. Репетько [9], Л. А. Савченко [10], Н. Р. Хачатрян [12], С. І. Юрій [14] тощо. Проте специфічність умов функціонування органів ДФК, завдань державного фінансового контролю у сфері державних закупівель вимагають подальшого дослідження його класифікаційних ознак, що дозволить поглибити його сутність, вдосконалити діяльність контролюючих суб'єктів, їх взаємодію, сприятиме координації і розвитку.

Мета статті полягає у визначенні основних сучасних класифікаційних ознак державного фінансового контролю.

Виклад основного матеріалу. Поділ будь-якого об'єкта дослідження за певними класифікаційними ознаками передбачає, що вид є підлеглим поняттям, яке входить до складу іншого, більш загального, і має свої особливі ознаки, які відрізняють його від інших видів даного, більш загального поняття. Вид як складова частина цілого частково виражає зміст цілого і в той же час відрізняється від інших частин конкретними носіями контрольних функцій (суб'єктами), об'єктами контролю.

На нашу думку, при виділенні класифікаційних ознакДФК слід урахувувати його сферу впливу та повноважень, тобто з точки зору внутрішнього (безпосереднього) та зовнішнього (незалежного) контролю.

Під зовнішнім стосовно органів державної влади розуміють контроль, який здійснюється незалежними у своїй діяльності від органів державної влади спеціально створеними контрольними органами. Під внутрішнім контролем розуміють контроль, який здійснюється безпосередньо в системі органів державної влади, в тому числі органів виконавчої влади [6].

Ми погоджуємося з думкою Л. А. Савченко, що критерієм класифікації при поділі фінансового контролю за видами повинен бути суб'єкт, що здійснює контрольні функції, та сфера застосування фінансового контролю; при поділі за формами – час здійснення контрольних дій; при поділі за методами – спосіб здійснення контрольних функцій та джерело інформації, що використовується [10].

Отже, при виділенні видівДФК за формою основним є часовий критерій. При цьому форма є способом вираження змісту об'єкта контролю. Виділяють такі форми фінансового контролю: попередній (превентивний), поточний (оперативний) і наступний (ретроспективний). Критерій розмежування цих форм полягає у зіставленні часу здійснення контрольних дій із процесами формування і використання фондів фінансових ресурсів. Водночас вони тісно взаємопов'язані, відображаючи тим самим безперервний характер контролю [14].

Вважаємо, що до форм за часовим критерієм слід включити видиДФК за частотою (періодичністю) проведення: постійний (повсякденний); систематичний; епізодичний (разовий).

Російські вчені А. Г. Грязнова, В. С. Єфімов виділяють такі класифікаційні ознакиДФК: стосовно гілок державної влади – контроль, який здійснюється законодавчими (представницькими) органами державної влади як безпосередньо (парламентський контроль), так і через спеціально створені ними органи незалежного контролю; контроль, здійснюваний Президентом; контроль, здійснюваний органами виконавчої влади; стосовно рівня державної влади виділяють – федеральні органи державного фінансового контролю і регіональні органи державного фінансового контролю; за характером компетенції – органи загальної компетенції (наприклад, Рахункова палата РФ, Головне контрольне управління Президента РФ, Федеральна служба фінансово-бюджетного нагляду РФ і ін.); органи галузевої компетенції (Федеральна служба страхового нагляду); органи міжгалузевої компетенції (Федеральна податкова служба, Федеральна митна служба). Ми також поділяємо думку науковців і пропонуємо ввести класифікаційні ознаки за гілками державної влади (законодавча і виконавча), за характером компетенції

(Вищий орган ДФК, органи загальної компетенції, органи спеціальної компетенції, служба внутрішнього контролю розпорядника бюджетних коштів, незалежний зовнішній (аудиторський) контроль).

Специфічне місце в механізмі державного фінансового контролю належать методам контролю. При цьому в законодавчому полі не визначено поняття та сукупність методу державного фінансового контролю, не встановлено його види і процедури, які застосовуються в різних ситуаціях [13].

Серед методів фінансового контролю використовуються такі: ревізія, перевірка, обстеження, нагляд [14]. В. П. Нагребельний визначає розширений перелік методів, який включає й спеціальні процедури, зокрема такі як ревізія; перевірка; інспекція; обстеження; спостереження; аналіз; а додатково включає до цього переліку ще й заслуховування доповідей, інформацій посадових осіб про фінансову діяльність на сесіях органів місцевого самоврядування, засіданнях органів державної виконавчої влади [7]. Російський вчений В. С. Єфімов вказує, що найбільш розповсюдженими методами ДФК є ревізія, перевірка, обстеження, нагляд і моніторинг [4]. Такої ж думки притримується С. В. Бельчик [1].

Н. Р. Хачатрян визначає один метод державного фінансового контролю – перевірки, що мають на меті попередження здійснення правопорушень, а також виявлення і притягнення винних осіб до відповідальності [12].

Ми вважаємо, що основними методами ДФК є ревізія, перевірка, аудит, аналіз.

За інформаційним забезпеченням методи можуть бути поділені на:

- документальні: перевірка за формальними ознаками; перевірка за змістом; арифметична перевірка; нормативна перевірка; зустрічна перевірка;
- фактичні: інвентаризація; контрольний обмір; обстеження; лабораторні аналізи якості; контрольний запуск;
- хронометраж: отримання письмових пояснень [3].

За процедурами контролю виділяють тематичні (дослідження окремих складових фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю) та документальні (дослідження діяльності об'єкта контролю з використанням документальних контрольних процедур) перевірки.

Методи державного фінансового контролю реалізуються через застосування комплексу специфічних процедур: експертизи; дослідження документів; інвентаризації; експерименту; спостереження; контрольного замірювання; службового розслідування; економічного аналізу; технологічного контролю; економіко-статистичного аналізу; камеральної перевірки; економіко-математичних методів.

Зауважимо, що основним методом фінансового контролю є ревізія. Ревізія – система контрольних дій, при якій за певний період і згідно із затвердженою програмою перевіряється відповідний підконтрольний суб'єкт і предмет економічності, ефективності його фінансово-господарської діяльності, законності, достовірності і доцільності господарських і фінансових операцій. За допомогою ревізій здійснюють повне обстеження фінансово-господарської діяльності економічного суб'єкта з метою перевірки її законності, правильності, доцільності, ефективності.

Класифікацію державного фінансового контролю за виділеними ознаками наведено на рисунку 1.

Рисунок 1 – Види державного фінансового контролю за класифікаційними ознаками

Джерело: складено автором на підставі [1–7; 9; 11–14].

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що питання класифікації державного фінансового контролю не втрачає своєї актуальності, оскільки виникають нові органи фінансового контролю, які мають специфічні повноваження, а отже, і форми та методи контролю, змінюються економічні умови здійснення діяльності органами ДФК, що вимагає коригування цілей і завдань ДФК.

Список літератури

1. Бельчик С. В. Чому виникла потреба ревізувати ревізії – 2 або Про нові засади в організації проведення ревізій [Електронний ресурс] / С. В. Бельчик. – Режим доступу : http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article?art_id=44758&cat_id=42869.
2. Грязнова А. Г. Финансы : учебник / А. Г. Грязнова, Е. В. Маркина, В. В. Курочкина. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 504 с.
3. Дрозд І. К. Державний фінансовий контроль : навч. посіб. / І. К. Дрозд, В. О. Шевчук. – К. : ТОВ “Імекс-ЛТД”, 2007. – 304 с.
4. Ефимов В. С. Финансы (учебно-методический комплекс) [Электронный ресурс] : учебный курс. – Ч. 4 / В. С. Ефимов. – Режим доступа : http://www.ecollege.ru/xbooks/xbook076/book/index/index.html?go=part-013*page.htm.
5. Лин Я. І. Теоретичні основи сутності державного фінансового контролю [Електронний ресурс] / Я. І. Лин. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUbsNbU/2011_1/VUBSNBU10_p284-p288.pdf.
6. Мірошніченко Л. П. Формування державного контролю у сфері енергетичних ресурсів [Електронний ресурс] / Л. П. Мірошніченко. – Режим доступу : <http://kds.org.ua/blog/formuvannya-derzhavnogo-kontrolyu-u-sferi-energetichnih-resursiv>.
7. Нагребельний В. П. Фінансове право України: поняття, сутність і призначення фінансового контролю [Електронний ресурс] / В. П. Нагребельний. – Режим доступу : <http://libr.org.ua/book/102/2973.html>.
8. Орлюк О. П. Фінансове право [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. П. Орлюк. – Режим доступу : <http://ebk.net.ua/Book/FPravo/01-05/11052.htm>.
9. Репетько О. О. Методологічні підходи до розмежування форм і методів фінансового контролю в теорії та практиці державного управління [Електронний ресурс] / О. О. Репетько. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2010_1/txts/10roopdu.pdf.
10. Савченко Л. А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Савченко Леся Анатоліївна. – Ірпінь, 2002. – 454 с.
11. Стрельцов В. Ю. Державний фінансовий контроль діяльності органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / В. Ю. Стрельцов. – Режим доступу : http://dysertaciya.org.ua/disertaciya_1_472.html.
12. Хачатрян Н. Р. Финансовый контроль, осуществляемый федеральными органами исполнительной власти (административно-правовые проблемы его реализации) [Электронный ресурс] / Н. Р. Хачатрян. – Режим доступа : <http://www.prlib.ru/Lib/pages/item.aspx?itemid=44705>.
13. Шевченко Н. В. Механізм оцінки ефективності державного фінансового контролю в Україні : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Шевченко Наталія Володимирівна. – Суми, 2011. – 260 с.

14. Юрій С. І. Казначейська система : підручник / С. І. Юрій, В. І. Стоян, М. Й. Мац. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 590 с.

Отримано 24.12.2012

Summary

In the article the basic classification features of state financial control are considered. Some selected features such as time of the audit, the nature of the relationship between subject and object of audit, the nature of the audit competence, frequency of conducting, the conducting authorities, industry of audit, information provision and conducting means are investigated.